

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta financí a účetnictví

Katedra finančního účetnictví a auditingu

Studijní obor: Účetnictví a finanční řízení podniku

Etická dilemata v podnikání, účetnictví a daních

Autor diplomové práce:

Vedoucí diplomové práce:

Rok obhajoby: 2016

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „*Etická dilemata v podnikání, účetnictví a daních*“ jsem vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu a další prameny jsem řádně označila a uvedla v příloženém seznamu.

V Praze dne 17. 12. 2019

XXXXXX

Poděkování:

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu panu XXX. za odborné vedení a cenné rady, které mi při zpracování této diplomové práce poskytl. Děkuji svým rodičům, příteli, sestře a všem blízkým za podporu, kterou mi nejen při zpracování této práce, ale i v průběhu celého studia věnovali.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá rizikovými oblastmi z finančního účetnictví a daní, u nichž je zvýšené riziko neetického jednání. Představuje a kriticky hodnotí opatření, s nimiž přichází Evropská unie, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) i sama Česká republika zastoupená nezávislou nevládní organizací Transparency International Česká republika a spolkem Lexperanto, autory projektu Taxparency. V úvodu práce je krátký exkurz do oblasti filozofie, práva a psychologie. Jeho smyslem je poskytnout ucelený souhrn nejdůležitějších poznatků z těchto vědních disciplín pro správné pochopení významu a základních skutečností z oblasti etiky. Následně jsou podrobně rozebrány tři klíčové okruhy z finančního účetnictví a daní: neprůhledné vlastnické struktury, virtuální sídla a transferové ceny s cílem zjistit, jaké motivy vedou podnikatele k využívání zmíněných praktik. Jako praktický příklad neetického počítání podnikatelů, daňových poradců i státních úředníků je představena kauza LuxLeaks. Závěr práce je věnován projektu Taxparency. Snahou je projekt nejen představit, ale také kriticky zhodnotit. Na základě výsledků dotazníkového šetření je provedena analýza možnosti realizace projektu v podmínkách České republiky. Hlavním informačním zdrojem celé práce se staly oficiální webové stránky jednotlivých institucí a organizací.

Klíčová slova: etika, morálka, neprůhledné vlastnické struktury, virtuální sídla, Transparency international Česká republika

Abstract

The thesis deals with financial accounting and taxation; i.e. areas with increased risk of unethical behaviour. It presents and critically evaluates the measures introduced by the European Union, the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) as well as by the Czech Republic, which is represented by the nongovernmental organisation Transparency International Česká republika and Lexperanto association, the authors of Taxparency project. The introductory chapters of the thesis offer a brief excursion into the realms of philosophy, law and psychology. Their purpose is to provide a comprehensive summary of the most important findings from these disciplines for better understanding of the meaning and fundamentals of ethics. Subsequently, three key areas of financial accounting and taxation are discussed – non-transparent ownership structures, virtual offices and transfer prices – with the objective to determine the motives of entrepreneurs to use these practices. LuxLeaks case is mentioned as a practical example of unethical behaviour of entrepreneurs, tax advisers as well as of civil servants. The conclusion outlines the Taxparency project. The aim of the thesis is not only to introduce but also critically evaluate the project. Based on the results of a questionnaire survey, the possibilities of the project implementation in the conditions of the Czech Republic are analysed. The official websites of individual institutions and organisations became the main information source for the thesis.

Keywords: ethics, morality, non-transparent ownership structures, virtual offices, Transparency International Česká republika

Obsah

Úvod	1
1. Etika, její význam a implementace do podnikatelského prostředí	4
1.1 Etika a morálka	4
1.1.1 Kategorický imperativ	6
1.1.2 Etická dilemata	7
1.1.2.1 Lawrence Kohlberg	7
1.2 Podnikatelská etika	9
1.2.1 Smysl a význam podnikatelské etiky	9
1.2.2 Významné mezníky v oblasti podnikatelské etiky	12
1.3 Etika účetních a daňových poradců	13
1.4 Právo a morálka	16
1.4.1 Právní a mravní normy	16
1.4.2 Podvodná jednání	17
1.4.3 Faktory podněcující páchaní podvodné jednání	18
1.4.4 Protiprávní jednání a hospodářská kriminalita	19
2. Rizikové oblasti ve finančním účetnictví a daních z pohledu etiky	21
2.1 Rizikové praktiky a dilemata z nich vyplývající	21
2.1.1 Minimalizace daňové povinnosti	22
2.1.2 Úprava účetních výkazů.....	23
2.2 Rizikové praktiky z pohledu spojených osob	25
2.2.1 Propojené a spojené osoby	25
2.3 Neprůhledné vlastnické struktury	27
2.3.1 Zpráva o vztazích	28
2.4 Daňové ráje a offshore centra	30
2.5 Fiktivní sídla společností	33
2.5.1 Průzkum Transparency International ČR	35
2.6 Transferové ceny a management fee	37
2.6.1 Management fee a sdílení služeb	41
3. Nástroje a opatření přispívající k minimalizaci neetického jednání	43
3.1 Kauza Luxembourg Leaks	43
3.1.1 Závazná daňová posouzení	44
3.1.2 Shrnutí skandálu LuxLeaks	45
3.1.3 Kauza Panama Papers	48

3.2	Důsledky kauzy Luxembourg Leaks	50
3.2.1	Tresty a obvinění	50
3.2.2	Reakce Evropské unie	51
3.2.3	Společný konsolidovaný základ daně z příjmů právnických osob (Common Consolidated Corporate Tax Base, CCCTB).....	53
3.2.4	Base Erosion and Profit Shifting	56
3.2.5	Balíček proti vyhýbání se daňovým povinnostem	58
3.3	Česká republika a projekt Taxparency.....	60
3.3.1	Cíl projektu	60
3.3.2	Taxparentní značka	62
3.3.3	Možnost získat Taxparentní značku a Taxparentní registr	64
3.3.4	Legislativní pozadí projektu Taxparency	66
3.4	Zhodnocení projektu Taxparency	67
3.4.1	Možný úspěch projektu v Evropské unii	67
3.4.2	Nedostatky projektu v zhodnocení možného úspěchu v ČR	68
3.4.2.1	Financování	68
3.4.2.2	Důvěryhodnost a způsob ověřování informací	70
3.4.2.3	Realizace projektu v podmínkách České republiky	72
A)	Metodika výzkumu	73
B)	Profil respondentů a forma dotazníků.....	73
C)	Výsledky dotazníkového šetření a vyhodnocení hypotéz.....	76
Závěr.....	87	
Seznam tabulek.....	93	
Seznam obrázků	93	
Seznam grafů	94	
Seznam zkratk	95	
Seznam použitých zdrojů	97	
Přílohy	104	

Úvod

Snaha některých společností maximalizovat zisky, zvítězit nad konkurencí, dosahovat nadprůměrných výsledků a honba za vlastním prospěchem je důvodem, proč postupem času dochází k vymizení etických zásad z podnikání. Etické chování je často chápáno spíše jako slabost než přednost.

Pomyslný zvrat nastal po odhalení řady finančních skandálů, ke kterým došlo počátkem druhého tisíciletí. Etika se znovu začala dostávat do popředí zájmů. Vytvořil se tlak na společnosti, aby zdůrazňovali etické principy podnikání a podřídili se novodobému trendu. Došlo k masivní implementaci etických kodexů, jež mají usměrňovat chování jak společností, tak jejich zaměstnanců. V pozadí nezůstali ani profesní organizace účetních a daňových poradců, které začali klást větší důraz na dodržování etických zásad svých členů. Z etiky se stal fenomén, který má vyřešit současné problémy podnikatelského světa. Nezodpovězenou otázkou ovšem zůstává, zda tento celospolečenský trend přináší skutečná řešení nebo jde jen o hezké fráze a plané řeči. Může zvýšený tlak na dodržování etických zásad zabránit podnikatelům v neetickém či dokonce protiprávním jednání?

To všechno s sebou přináší i zvýšené požadavky na výkon účetní a daňové profese. Právě tyto odborníci mají být onou etickou autoritou. Osobami odpovědnými veřejnému zájmu. Důvod vyplývá ze samotné podstaty jejich práce. Účetnictví představuje základní informační nástroj pro široký okruh uživatelů. Ti předpokládají, že účetní informace budou věrné a poctivé, protože jsou výchozí zdrojem pro jejich další rozhodnutí. Obdobně důležitá je také činnost daňových poradců, kteří zajišťují efektivní fungování daňového systému a díky vysoké provázanosti účetnictví a daní ovlivňují i účetní výkaznictví. Účetní a daňoví poradci se mohou často dostat do nelehké situace, kdy musí řešit etická dilemata. Volí mezi vlastním přesvědčením, požadavky ze strany klientů nebo zaměstnavatelů a odpovědností vůči veřejnému zájmu. Během svého působení v účetní praxi jsem se také osobně setkala s případy, kdy jsem byla nucena rozhodnout se, zda vyhovím přání klienta nebo budu jednat v souladu s vlastními etickými zásadami.

Otázkou je, zda mohou účetní a daňoví poradci z pozice své profese a moci, která jim je svěřená, skutečně ovlivnit činy podnikatelů? A pokud ano, jednají vždy profesionálně a s náležitým odstupem?

Právě tyto úvahy se staly východiskem pro napsání diplomové práce na téma: „Etická dilemata v podnikání, účetnictví a daních“, ve které jsem promítla i nabyté znalosti z vedlejší specializace absolvované na Katedře veřejných financí – Daně v podnikání.

Cílem diplomové práce je charakterizovat rizikové oblasti z finančního účetnictví a daní, které otvírají prostor pro neetické chování. Dále pak představit a kriticky zhodnotit opatření, s nimiž přichází Evropská unie, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) i sama Česká republika zastoupená nezávislou nevládní organizací Transparency International ČR a spolkem Lexperanto, kteří jsou autory projektu Taxparency. Na základě stanovených cílů je práce rozdělena do tří kapitol.

Pro správné pochopení významu a smyslu etických dilemat a etiky samotné je nezbytné překročit mezioborové hranice a seznámit se základními poznatky z ostatních vědních disciplín, které na první pohled s podnikáním ani účetní a daňovou profesní příliš nesouvisí. První kapitola této práce je krátkým exkurzem do oblasti filozofie, práva a psychologie. Jejím smyslem je poskytnout ucelený souhrn nejdůležitějších poznatků z těchto vědních disciplín a převést je do podnikatelské sféry ve formě podnikatelské etiky. Jsou zde nastíněny protichůdné názory na slučitelnost etiky a podnikání a rozebrána důležitost etiky účetních a daňových poradců.

Druhá kapitola shrnuje oblasti u spojených osob, které z etického pohledu patří mezi rizikové. Přidáme-li ještě mezinárodní aspekt, roste nejen složitost účetních a daňových operací, ale i možnost kontrolovatelnosti. Pokušení dosáhnout úspor a maximalizovat zisk celé skupiny je pak mnohdy silnější než podnikatelská etika. V rámci této kapitoly se podrobně zabývám neprůhlednými vlastnickými strukturami, fiktivními sídly a transferovými cenami. Cílem je zjistit, zda jsou aplikované přístupy akceptovatelné z pohledu podnikatelské etiky a na praktických příkladech doložit tvrzení, že co je legální, nemusí být vždy etické.

Protože jsou finanční skandály mediálně velmi sledované, zájem ze strany novinářů je neutuchající. Téměř v pravidelných intervalech dochází k odhalování nových afér. Ve třetí kapitole této práce je představena kauza LuxLeaks, která poukazuje na neetické počínání podnikatelů, daňových poradců i státních úředníků. Jde o pomyslnou startovací čáru, jež spustila vlnu návrhů se společným cílem rehabilitovat podnikatelské prostředí a zvýšit koordinaci v oblasti mezinárodního zdanění. Cílem závěrečné kapitoly je shrnout navrhovaná řešení Evropské unie a OECD a posoudit, zda dochází k faktické přeměně slibů v činy.

Zajímavé a do jisté míry převratné řešení neetického a protiprávního jednání přináší projekt Taxparency, kterému je věnována druhá polovina závěrečné kapitoly. Mou snahou bylo projekt nejen představit, ale také kriticky zhodnotit a zanalyzovat možnost realizace v podmínkách České republiky. K tomuto účelu posloužilo i dotazníkové šetření provedené mezi spoluobčany ČR a obchodními korporacemi.

Není-li v textu uvedeno jinak, vychází se z legislativy platné k 31. 12. 2015. Hlavním informačním zdrojem se staly oficiální webové stránky jednotlivých institucí a organizací. Veškeré použité zdroje jsou uvedeny v seznamu literatury v závěru práce.

1. Etika, její význam a implementace do podnikatelského prostředí

Pro pochopení základních skutečností z oblasti etiky je nutný interdisciplinární přístup. Mají-li mít úvahy o etických dilematech v podnikání smysl, je nutné vycházet z poznatků filozofie, práva, psychologie a v neposlední řadě i ekonomie. První kapitola této práce je krátkým exkurzem do dalších vědních disciplín a zdůrazněním nejdůležitějších poznatků z nich plynoucích.

1.1 Etika a morálka

Etika představuje praktickou filozofickou disciplínu, jejímž prostřednictvím jsou filozofické koncepce aplikovány na život člověka. Filozofii řadíme mezi humanitní obory, které jsou spojovány s velkou mírou subjektivity. Právě **subjektivita** je příčinou terminologické nejednotnosti. Většina z nás podvědomě tuší (nebo by alespoň tušit měla), co je dobro, zlo, co je správné a nesprávné. Jakmile ale máte tyto pojmy vysvětlit, zjišťujeme, že je to velmi obtížné. To je také důvod, proč v běžné komunikaci dochází k záměně výrazů etika, morálka či inverzních tvarů odvozených přídavných jmen neetický, nemorální. (Univerzita Karlova v Praze 2014)

Pojmy etika a morálka však není možné považovat za synonyma. Již samotný původ slov je rozdílný. Etika je odvozena od slova řeckého původu „*éthos (étos)*“ neboli mrav. Morálka naopak pochází z latinského „*moralitas*“ správné chování či „*mós*“ zvyk, mrav, obyčej. Další rozdílnost spočívá ve výkladu slova. Například Akademický slovník cizích slov vymezuje etiku jako „*souhrn norem a pravidel, vyjadřující názory společnosti na chování a jednání lidí z hlediska dobra a zla, správnosti a nesprávnosti. Je to i nauka o mravnosti, o původu a podstatě morálního vědomí a jednání.*“ (Šroněk 1995; Petráčková et al. 1998, s. 415)

Ve Velkém slovníku naučném je dále zdůrazněno, že smyslem etiky je: „*najít společné a obecné základy, na nichž stojí morálka, popřípadě morálku zdůvodnit*“. (Velký slovník naučný 1999, s. 391)

Morálka hodnotí pravidla chování. Velký slovník naučný definuje morálku jako: „*historicky a kulturně podmíněný souhrn hodnotících soudů, zvyků, názorů, ideálů a pravidel, jimiž se lidé řídí ve svém praktickém mravním jednání*.“ Jedná se tedy o společensky závazné normy a pravidla chování, které jsou platné a obecně závazné v určitém společenství. (Velký slovník naučný 1999, s. 943)

Etika je tedy filozofická disciplína zkoumající morálku. Soubor úvah o tom „*co má být*“ a „*co nemá být*“. Ustavičné hledání dobra a zla. Naopak morálka je společností (společenská/skupinová morálka) či naším svědomím¹ (individuální morálka) uznávaná představa správného chování. Již objevené dobro a zlo. Vyznačuje se uplatňováním konkrétních pravidel, tedy toho „*co je*“. Souhrn těchto pravidel, přesvědčení a postojů tvoří normu našeho chování a rozhodování – morálku individuální. Z individuálních morálek s přihlédnutím ke konvencím, tradicím a obecné představě dobra je pak tvořena morálka dané² společnosti. (Univerzita Karlova v Praze 2014; Putnová a Seknička 2007)

Jednání, které je v souladu s těmito uzancemi (tedy s pravidly společnosti a naším svědomím) je považováno za morální. Naopak etické chování je chování směřující k dobru. Jednání, které je ve shodě s individuální či skupinovou morálkou, nemusí díky nedokonalosti, omylnosti či podjatosti poznání vždy objektivně směřovat k dobru. (Univerzita Karlova v Praze 2014; Putnová a Seknička 2007)

---

¹ Svědomí lze chápat jako naši schopnost hodnotit určité chování. Rozeznat co je správné a špatné. Může nastat celá řada situací, ve kterých společensky uznávaná představa řádného chování neexistuje, nebo se s touto představou neztotožňujeme. V takovém případě jsme odkázáni pouze na vlastní svědomí.

² Pojem „dané společnosti“ je uveden záměrně, protože morální normy se společenství od společenství mohou mírně lišit.

1.1.1 Kategorický imperativ

S etikou a morálkou je spojená celá řada velikánů³ a neodmyslitelně k nim patří i osoba **Immanuela Kanta** (*1724 – †1804). Immanuel Kant byl považován za jednoho z nejvýznamnějších⁴ německých filozofů své doby. Díky svému kategorickému imperativu bývá označován za zakladatele moderní filozofie. Kant odmítá božský původ morálky. Tímto postojem významně ovlivnil etické myšlení nejen v 19. století. (Tiscali Media © 1996 – 2016)

„Jednej jen podle takové maximy, od které si můžeš přát, aby se stala obecným zákonem. Jednej tak, že budeš lidstvo jak ve své osobě, tak v osobě každého druhého, považovat vždy současně za účel, nikoli ne za prostředek. (Kárníková 1997, s. 42)

Kantův kategorický imperativ je východiskem pro vznik morálních norem. Podle Kanta morální normy vznikají z povinnosti člověka jednat vždy eticky bez ohledu na pravděpodobné důsledky a za všech okolností bezpodmínečně mluvit pravdu. Proto nepotřebuje jiné bytosti ani vnější vlivy, aby mu říkali co je a není správné. (Heidbrink 1997)

„Špatným jednáním se stává špatný celý člověk. Ať způsobíš druhému jakékoliv zlo, působíš ho sám sobě.“ (Kárníková 1997, s. 43)

Přestože je kategorický imperativ nezpochybnitelně pravdivý, je dle mého názoru velice idealistický. Lidská společnost potřebuje stanovit určité mantinely a vodítka pro své chování. Svět založený pouze na předpokladu dobra by nemohl fungovat stejně, jako trh nemůže fungovat pouze na principech nabídky a poptávky. Jeho funkčnost je ovlivněna celou řadou dalších aspektů a proto je nezbytné stanovit určitá pravidla hry, a to jak v podobě zákonné, tak v podobě mravní. Protože se Kant setkával s kritikou už ve své

---

³ Například Sókrates, Platon, Aristoteles, Thomas More, Thomas Hobbes, Jean-Jacques Rousseau, Friedrich Nietzsche, Max Scheler a mnoho dalších (Kárníková 1997)

⁴ Významnými díly jsou: Kritika čistého rozumu, Kritika praktického rozumu, Kritika soudnosti (Tiscali Media © 1996 – 2016)

době, jeho reakci na podobné námitky najdeme přímo v jeho knihách. (Heidbrink 1997; Kárníková 1997; Putnová a Seknička 2007)

1.1.2 Etická dilemata

Jak naznačuje předchozí podkapitola, člověk je nucen během svého života učinit nespočet rozhodnutí. Pokud se dostane do situace, ve které musí volit mezi dvěma nebo více možnostmi, řeší **dilema**. Dilema lze chápat jako sporný konflikt, o jehož řešení nemusí panovat názorová shoda. Odpověď na etické dilema představuje určitou alternativu typu „*bud' - anebo*“. (Heidbrink 1997)

O stupeň nižší úroveň etických problémů se označuje jako etický konflikt. Výsledkem řešení etického konfliktu je jednoznačná odpověď typu „*ano - ne*“. (Rolný 2007)

1.1.2.1 Lawrence Kohlberg

Lawrence Kohlberg (*1927 – †1987) patří k nejznámějším americkým psychologům 20. století. Je známý pro svou teorii kognitivního vývoje lidské morálky. Zdrojem pro jeho více než třicetiletý výzkum se staly poznatky jeho předchůdce Jeana Piageta⁵. Na základě své studie stanovil šest stádií morálního růstu (viz obrázek číslo 1), která odpovídají na otázku: *Proč je kvalita morálních rozhodnutí subjektů ve stejných situacích různá?*⁶ Jednotlivá stádia na sebe postupně navazují. Avšak posledního stádia dosahuje pouze několik procent dospělé populace. (Heidbrink 1997; Atkinson et al. 2003)

Tento model vyvolal velkou pozornost. Teorie si našla celou řadu příznivců, ale i odpůrců. Mezi největší nedostatky patří absence motivace, která vede subjekty k určitému rozhodnutí a zpochybnění možnosti univerzálnosti tvrzení, protože každý člověk je svým způsobem jedinečný. Carol Gilliganová kritizovala skutečnost, že pozorování neobsahuje ženské uvažování, neboť výzkum byl prováděn pouze na

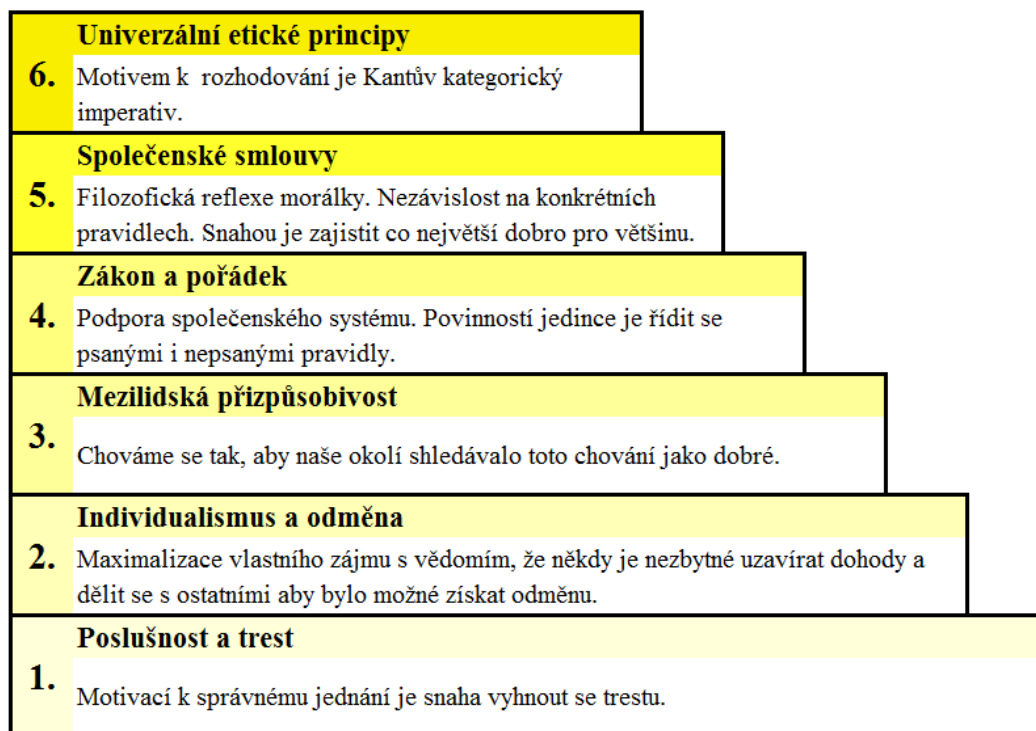
---

⁵ Švýcarský filozof, který se zabýval studiem dětského myšlení.

⁶ Nejznámějším z Kohlbergových příběhů o morálních dilematech, pomocí kterých zkoumal stupně lidské morálky, je Heinzovo dilema. (Viz příloha č. 1 této práce)

mužích. Na základě vlastních studií tvrdila, že ženy dosahují nižších výsledků než muži, nikoliv však z důvodu nižšího stupně morálky, ale protože jsou více sociálně a citově motivované. (Heidbrink 1997)

Obrázek 1 Kohlbergův model stadií morálního růstu

Zdroj: Vlastní zpracování na základě knihy: ROLNÝ, Ivo, 2007. *Etika v podnikové strategii: metodologické postupy integrace etiky do podnikové strategie*. Ostrava: Key Publishing. ISBN 978-80-87071-45-8., s. 28.

I přes tyto námitky je Kohlbergovo schéma považováno za jeden z hlavních nástrojů pro identifikaci způsobu řešení konfliktů a podporu etického rozhodování na poli obecné i podnikatelské etiky. Pomocí Kohlbergova modelu je možné zjistit morální úroveň zkoumaných subjektů a vybrat tak nejlepší nástroje pro prosazování ekonomických cílů. Kohlbergovo schéma se stalo východiskem po celou řadu dalších modelů používaných při hodnocení etického chování podniku. Příkladem může být interakční model etického rozhodování v organizaci od L. K. Trevinové nebo Reidenbechův a Robinův model stadií morálního rozvoje podniků. (Bohatá 1997; Rolný 2007)